

ДИСКУСИИ

ПО НЯКОИ ВЪПРОСИ НА ГЕОМОРФОЛОЖКОТО РАЙОНИРАНЕ НА БЪЛГАРИЯ

Илия Иванов

В структурата на твърде сложния комплекс — физикогеографския район, в България най-ярко изпъква геоморфоложката компонента, което се дължи на необикновеното разнообразие на релефа, обусловено от твърде сложната геоструктура. Поради тази причина геоморфоложкото райониране за нашата страна представлява основа за физикогеографското райониране. По отношение същността на принципите на това райониране може да се поучим от постиженията на геоморфоложката наука главно в Съветския съюз. Тези принципи се разработват там основно от 1938 г. насам с извършеното геоморфоложко райониране на европейската част на СССР от К. К. Марков (1939 г.), от И. П. Герасимов (1946 г.), от М. В. Карандеева (1957 г.) и др. Голям интерес представлява и сборникът от статии по физикогеографското райониране на Китай, излязъл през 1957 г.

Преди да се пристъпи към самото райониране, необходимо е да се изясни какво трябва да се разбира под понятието геоморфоложки район и какви трябва да бъдат наименованията на таксономичните единици.

Според А. И. Спиридонов (1952 г.) геоморфоложкия район (в широк смисъл не като таксономична единица), или регион представлява част от територия, в границите на която формите и типове релеф, а така също и техните съчетания образуват такъв геоморфоложки ландшафт, който е свойствен само на даден район (регион) и го отличава от всички останали. Според същия автор в таксономичната градация геоморфоложкия район е най-малката единица с най-много еднородни и прости съчетания на форми и типове релеф.

С оглед целите на нашето геоморфоложко райониране по тези определения може да се направят следните бележки. При първото определение са употребени понятията „район“, „регион“ и „ландшафт“ като еднозначни. В нашата географска литература „регион“ се употребява само при вертикална подялба. Освен това чрез понятието „геоморфоложки ландшафт“, чиято същност не е много ясна, се обяснява същността на „геоморфоложкия район“.

По повод на това ще се опитам да дам някои пояснения за геоморфоложкия район, каквито са дадени от И. С. Шукин (1947 г.) за физикогеографския район. Подялба на „геоморфоложки ландшафти“ е извършвана и преди Великата октомврийска социалистическа рево-

люция с чисто познавателна цел, както и сега се извършва в капиталистическите страни, напр. в книгата „Физическа география на Франция“ от Ем. де Мартон (1947 г.), а „геоморфоложки район“ е понятие с ново съдържание, което се появява при плановете на социалистическото стопанство с оглед преобразуването на най-важната компонента от физикогеографския пейзаж — релефа. При „геоморфоложкия ландшафт“ релефът се разглежда сам за себе си, независимо от дейността на човешкото общество, а геоморфоложкото райониране се явява организирана дейност главно при социалистическия строй, който си поставя за цел да преобразува дадения тип релеф. Според И. С. Щукин за преобразуването на физикогеографския район е необходимо познаване на обекта до свършенство, което напълно важи и за геоморфоложкия район. По такъв начин геоморфоложкото райониране си поставя освен познавателна цел (присъща за геоморфоложкия ландшафт) и преобразователна или притежава теоретична и практична страна, които са неделими. Тези особености показват, че подялбата на геоморфоложки райони е с по-широко и по-дълбоко съдържание, вследствие на което представлява дейност от по-висш разред в сравнение с подялбата на геоморфоложки ландшафти.

Въз основа на тези положения може да приемем определеното, че геоморфоложкия район представлява част от територията, в която съчетаните типове релеф образуват едно своеобразно цяло.

Смесването или уеднаквяването на двата термина „район“ и „ландшафт“ показва, че те не трябва да се поставят като единици в таксономичната схема. Не е случаен фактът, че различните автори поставят „района“ на различни места в средата или на края в таксономичната градация, което се забелязва в схемите на следните автори: напр. К. К. Марков (1938—1939 г.) дава: провинция, област, подобласт, район; И. С. Щукин (1947 г.) дава: зона, област, район, фация за физикогеографско райониране; А. И. Спиридонов (1952 г.) предлага: страна, провинция, област, район и микрорайон; Д. Л. Арманц (1952 г.) предлага таксономична схема в планетарен мащаб, от която вземаме: пояс, зона, подзона, ивица, подивица, район, подрайон, урочище (межда), подурочище, фация, подфация, участък, подучастък; К. Мишев (1958 г.) предлага: област, подобласт, район, подрайон, микрорайон. Основанието, с което Д. Л. Арманц (1952 г.) отхвърля „ландшафта“ като единица от таксономичната схема, важи и за „района“, защото всяка една единица в предложените схеми представлява „район“ от по-висш или по-низш разред, напр. зоната представлява район, областта е район и т. н.

Въпросът за таксономичните единици при нашето геоморфоложко райониране произтича от самата структура на релефа в нашата страна. В сред големото разнообразие от земеповърхни форми в България все пак се забелязва известна правилност, която е подчинена на една обща закономерност при разположението на едрите черти от релефа. Тази обща закономерност е зоналността.

В нашата страна зоналността е изразена в широчинното разпространение не само на макроформите, но с малки изключения и на мезоформите. Явява се редуване на земеповърхните форми от север към юг или обратно, което е обусловено главно от проявата на тектонските движения. Тъй като за геоморфоложката структура на нашата страна зоналността представлява най-важната закономерност, в такъв случай „зоната“ трябва да се приеме като най-едра единица в таксономичната градация, понеже тя се явява генетическо понятие, което по естествен начин произхожда от самата структура на релефа, а не се налага произволно отвън. Този термин за нашата таксономична градация може да се употреби в смисъл на „ивица“, а не както се употребява обикновено в планетарен мащаб.¹ За мезорелефа подхожда да се приемат като таксономични единици „област“ и „покрайнина“. За микрорелефа може да приемем като таксономични единици термините „местност“ и „участък“. При по-подробно райониране може да се образуват от всички таксономични единици подчинени, както е случаят с „област“ — „подобласт“. Тези термини са най-подходящи за нашето геоморфоложко райониране, защото те имат общоприето значение и при употребата им в нашето съзнание възниква представата за все по-ограничена част от територията. За неблагозвучието на термина „подместност“ е въпрос на езиков навик.

При геоморфоложкото райониране в Съветския съюз няма единна таксономична схема, защото общоприети показатели при провеждане на геоморфоложкото райониране не са изработени.

В зависимост от броя на показателите или признаците, по които се извършва геоморфоложкото райониране, то бива според А. И. Спиридонов специално и комплексно. Специалното геоморфоложко райониране се извършва по един или два показателя, напр. по ровинност, по окарствяване, по свлачища и др. Комплексното геоморфоложко райониране се извършва по комплекс от признаци, като някои от тях се приемат за главни.

Този автор счита като определящи или ръководещи признаци геоложкия строеж и формите на релефа.

Поради особеностите на релефа, който изгражда повърхнината на нашата страна, като важни признаци за комплексното геоморфоложко райониране може да вземем следните: 1) морфология и морфометрия; 2) геоложка структура; 3) неотектоника и съвременни тектонски движения; 4) терциерни и кватернерни наслаги; 5) съвременни геоморфоложки процеси — разпространение и интензитет (по А. И. Спиридонов).

Тези различни признаци може да се обединят в две групи: група на ендегенните сили (вътрешната структура) и група на екзогенните сили — изветряне и денудация в широк смисъл. Земеповърхните форми се развиват при едновременното противоречиво въздействие на

¹ „Зоната“ като таксономична единица при геоморфоложкото райониране на България е въведена от И. П. Герасимов (1957 г.).

тези два важни фактора. Обаче през течение на развитието на земеповърхните форми при известни етапи преобладава проявата на вътрешната структура, а при други — екзогенните сили (Сб. физ. геогр. район. Китай, 1957 г.).

За макроформите, които очертават едрите линии в релефа на България, преобладаващо значение има проявата на вътрешната структура, която обуславя зоналността на формите. Със зоналното очертаване на макроформите върху тях са действували с променливо преобладаване вътрешната структура и екзогенните сили. Вследствие на това общата закономерност — зоналността, е видоизменена от частните закономерности (нови тектонски движения, нова хипсометрия и др.). По такъв начин се явяват азоналните елементи в релефа, които са твърде характерни за мезо- и микрорелефа. Чрез тези елементи първоначалните морфоструктурни зони се усложняват, вследствие на което се затруднява по-нататъшното разчленяване.

* * *

Преди 9. IX. 1944 г. няма геоморфоложко райониране, което да е извършено специално само за България. Такава подялба е извършвана или във връзка с физикогеографските ландшафти на България, или във връзка с общата геоморфоложка подялба на Балканския полуостров (Д. Яранов, 1936 г.). Поради това и тези районираня са извършвани много бегло. След Девети септември геоморфоложко райониране на България е извършено от Ж. Гълъбов и И. П. Герасимов. Върху техните трудове ще се спра главно от принципиално гледище.

Обстойна подялба на нашата страна в морфоложко отношение е извършена за пръв път от Ж. Гълъбов (1946 г.). Тази подялба той извършва въз основа на тектонски, орографски и морфогенетични белези.

Приемат се следните области и подобласти: I. Дунавска хълмиста равнина. II. Старопланинска ивица: 1) Предбалкан; 2) Главна Старопланинска верига. III. Преходна ивица: 1) Средна гора със Задбалканските котловини и Краището; 2) Тракийска низина. IV. Рило-Родопски масив: 1) Осоговско-Малешевска планина; 2) Пирин; 3) Рила; 4) Родопи; 5) Сакарско-Странджански планини. В действителност авторът разделя България на 4 морфоложки области и на 9 подобласти. При това поделене се поставят в една преходна ивица Средна Гора, Задбалканските котловини и Краище, които всъщност се различават по своята тектоника и морфогенетични белези. Сакарско-Странджанските планини са причислени към Рило-Родопския масив, докато в тектонско отношение те принадлежат към Средногорието. С този свой опит Ж. Гълъбов прави ценен принос по въпроса за геоморфоложкото райониране на България.

Още по-детайлно геоморфоложко райониране на България извършва И. П. Герасимов (1949 г.), като разделя България на тринадесет геоморфоложки области. В работата си от 1957 г. същият автор коригира

в някои отношения първото свое схващане и поделя България на следните морфоструктурни зони: 1. Северна — зона на северобългарските равнини и плата. 2. Средна, която включва Стара планина, Средногорието и Тракия. 3. Южна, която включва Родопската и Македонската планинска област. При тази подялба се внася нова таксономична единица — „зоната“, и се изпуска Ломската равнина като морфоложка област. По отношение твърде ценния принос, който прави И. П. Герасимов с тези два труда за нашето геоморфоложко райониране, ще направя следните бележки.

При това райониране прави впечатление особената тенденция да се съгласува геоструктурата с морфоструктурата или по-точно морфоложката схема с геоструктурните схеми на Ек. Бончев и М. В. Муратов. Това особено ясно личи при сравняване геотектонската схема на М. В. Муратов с морфоложката подялба на Дунавската равнина от И. П. Герасимов.

За нашата страна, в която големите геоложки промени са извършени главно преди неогена (особено за стратиграфията), а релефът в днешния си вид се очертава главно след неогена, в резултат на неотектонските и съвременни движения не може да се изисква голямо съгласуване между геоструктура и морфология. В противен случай биха се пренебрегвали често много морфоложки признаци и по такъв начин ще се разделят помежду си родствени морфоложки единици, в резултат на което районирането ще бъде не морфоложко, а предимно геотектонско. Затова при геоморфоложкото райониране, където липсва съгласуване между тези два признака, правилно е да се вземат като ръководни предимно морфоложките признаци.

Прожеждането на геоморфоложкото райониране зависи до голяма степен от правилната класификация на земеповърхните форми (типове релеф). В България се очертават следните основни типове релеф: низини, равнини, котловини и планини. Техните отличителни белези са представени в таблица I (съставена по подобие на таблица I. в Сб. физ.-геогр. район. Китай 1957 г.), която е изготвена въз основа на неотектониката и морфоложките процеси, от една страна, и, от друга — на външни белези (хипсометрия и морфография).

Строго погледнато, основните форми за нашата страна са равнини и планини, защото при равнината се срещат и низини, напр. в Дунавската равнина се явяват крайдунавските низини, а при планините се срещат и вътрешнопланински котловини, напр. Ихтиманската, Хвойненската и др. Равнината с низината, както и планината с котловината са генетично свързани. Котловините в България са много разпространени, като по своето положение и произход биват междупланински и вътрешнопланински. От своя страна междупланинските котловини биват две категории. Едната категория котловини са образувани на границата между две структурни зони, напр. между Преходната зона и зоната на Рило-Родопския масив са образувани кот-

Таблица I

Главни земеповърхни форми (типове релеф) в България

Главни типове релеф	Абсолютна височина	Морфотектоника (неотектоника и съвр. тектонски движения)	Типични процеси: денудация и акумулация	Морфографски облик
1. Низина	Обикновено до 200 м	Преобладава негативно движение (потъване)	Преобладава акумулативният процес	Плосък релеф с хълмове от тектоничен произход
2. Равнина	Обикновено до 500 м	Слаби позитивни колебателни движения	Преобладава денудационният процес	Равна повърхност с плата и хълмове от ерозивен и тектоничен произход
3. Котловина	Ниски — до 500 м, високи — до 1000 м.	Диференцирани движения: оградата е обхваната от издигане, а котловинната основа потъва или слабо се издига. Активни съвременни тектонски движения	В издигащите се части преобладава денудацията, а в потъващите — акумулацията	Оградата представлява разчленени склонове, а котловинната основа е хълмиста повърхност или плоска — поле
4. Планина	1. Ниски от 1000 до 1600 м 2. Средно високи — от 1600 до 2200 м 3. Високи — над 2200 м	1. Слаби неотектонски движения. 2. Мощни неотектонски движения. 3. Неотектонски и съвременни движения с най-голям интензитет	Преобладава мразово изветряне. Преобладава денудацията — ерозия и локална акумулация. С увеличаване на височината тези процеси се засилват, а акумулацията отслабва	Заоблени била с полегати склонове. Тесни била със стръмни склонове. Остри гребени и остри върхове

ловините: Долнобанска, Самоковска, Станкедимитровска, Кюстендилска и Каменишка. Втората категория междупланински котловини са образувани между планините на една и съща структурна зона, напр. между Предбалкана и Стара планина по-изразителни котловини са: Берковската, Ботевградската и Герлово, а между Стара планина и Средна гора се простира редицата на Задбалканските котловини. Към тази категория спадат и котловините в Краище. Вътрешнопланинските котловини са образувани в дадена планина. Те са характерни за планините от старонагънатата структура на Рило-Родопския масив, главно за Родопите — Чешинска котловина, Хвойненска котловина, и за Рила — Говедарска котловина (към тази категория не се причисляват долините разширения на р. Арда).

Върху четирите главни типа форми най-често са наложени второстепенните форми — хълмове и плата. Хълмовете се явяват еднакво характерни както за низините, така и за равнините и котловините. За Дунавската равнина този белег неправилно е включен в наименованието ѝ Дунавска „хълмиста“ равнина. В такъв случай би трябвало да имаме и „Руска хълмиста равнина“, понеже тя е по-хълмиста.¹ П л а т а т а на нашата страна в релефа като вторични форми са характерни само за Дунавската равнина, понеже са генетично свързани с нея.

Правилната класификация на типовете релеф в нашата страна би спомогнала в значителна степен да се извърши геоморфоложкото райониране.

След тези бележки ние предлагаме една нова схема за геоморфоложкото райониране на България, към която за сравнение ще бъдат прибавени схемите на Ж. Гълъбов (1946 г.) и на И. П. Герасимов (1957 г.).

При съпоставянето на тези районираня се забелязват следните по-съществени различия. По отношение на геоморфоложките зони вместо средната зона на И. П. Герасимов съставени са две зони, от които едната зона е планинска с младонагънатата структура (Стара планина и Средногорието), с котловини като азонален елемент (Задбалканските котловини), а другата зона е преходна по форми: с низини, ниски планини и котловини (Тракийско-Тунджанска и Краище). Тя е обусловена от преходната геоструктура (гънково-разломна) между гънковата зона на Стара планина със Средногорието и блоково-разломната зона на Рило-Родопския масив.

Така напр. особената структура на Краището (Крайщидна по Ек. Бончев, 1957 г.) се е отразила по особен начин и в релефа, коренно различаващ се от релефа в съседните области, което дава основание да се отдели тази област от Средногорието. Странджа пл. също пред-

¹ Такива качествени определения са излишни. Ако се основавахме на този принцип, би трябвало да казваме: Тракийска плоска низина, Рила висока пл. и др. Наименованията трябва да съдържат основния белег, защото при включване на вторични белези се получават неудобни и ненужни сложни имена, които с течението на времето отпадат.

Схема за геоморфоложко райониране на България

По Ж. Гълъбов (1946)	По И. П. Герасимов (1957)	По Ил. Иванов (1959)
област	зона	зона
подобласт	област	област
<p>I. Дунавска хълмиста равнина</p> <p>II. Старопланинска ивица</p> <p>III. Преходна ивица</p>	<p>I. Зона на северобалгарски равнини и плата</p> <p>II. Средна зона</p>	<p>I. Дунавска равнина (форма в планинна структура)</p> <p>II. Стара планина и Средногорие (форми в млада донягната структура)</p> <p>III. Тракийско-Дунджанска зона и Краище (форми в преходна структура)</p>
<p>1. Предбалкан</p> <p>2. Главна Старопланинска ивица</p> <p>3. Средна гора, Забалкански котловини и Краище</p> <p>4. Тракийска низина</p>	<p>1. Крайдунавска равнина</p> <p>2. Делиорманско плато</p> <p>3. Добруджа</p> <p>4. Нагъната зона на Предбалкана</p> <p>5. Балкан</p> <p>6. Камчийска разломна зона</p> <p>7. Средногорие</p> <p>8. Тракийска остатъчна нископланинска област</p> <p>9. Планини в Краище</p>	<p>Равнина с низини и плата:</p> <p>1. Западна Дунавска равнина</p> <p>2. Средна Дунавска равнина</p> <p>3. Източна Дунавска равнина</p> <p>Планини с котловини:</p> <p>4. Предбалкан</p> <p>5. Стара планина</p> <p>6. Забалкански котловини</p> <p>7. Средногорие</p> <p>Низини, ниски планини с котловини:</p> <p>8. Тунджанска област със Странджа</p> <p>9. Тракийска низина</p> <p>10. Краище</p>

По Ж. Гълъбов (1946)	По И. П. Герасимов (1957)	По Ил. Иванов (1959)
област	зона	зона
подобласт	област	област
<p>IV. Рило-Родопски масив</p> <p>5. Осоговско-Малашевски планини</p> <p>6. Пирин</p> <p>7. Рила</p> <p>8. Родопи</p> <p>9. Сакаро-Странджански планини</p>	<p>III. Зона на Македонско-Родопския пл. масив</p> <p>10. Родопска планинска област</p> <p>11. Македонска планинска област</p>	<p>IV. Рило-Родопски масив (форми в старонагъната структура)</p> <p>11. Родопи</p> <p>12. Рила</p> <p>13. Пирин</p> <p>14. Осоговско-Белашки планинска редица</p>
<p>IV. Рило-Родопски масив</p>	<p>10. Родопска планинска област</p> <p>11. Македонска планинска област</p>	<p>11. Родопи</p> <p>12. Рила</p> <p>13. Пирин</p> <p>14. Осоговско-Белашки планинска редица</p>

ставява в някои отношения преход между Средногорието и Родопите.

По отношение границата между зоната на Дунавската равнина и зоната на Стара планина със Средногорието трябва да се направи корекция. Тъй като платата са генетично свързани с равнината, в такъв случай Тученишкото плато трябва да се включи към Дунавската равнина, като границата мине южно от Венеца и на изток — южно от Деветашкото плато. Още по на изток правилно е Роякското плато да се включи в Дунавската равнина. В противен случай, ако се изхожда главно от геотектониката, трябва всички плата да причислим към Предбалкана. Във връзка с поделянето зоните на области може да се направят следните бележки.

1. Зоната на Дунавската равнина се разделя от запад на изток на три „части“ (по Гълъбов, 1946 г. и по К. Мишев, 1956 г.), като при първото поделяне границата между западната и източната част се поставя по долината на р. Вит, а при втората — по долината на р. Искър. По-правилно е да се възприеме първата граница, понеже по геоложки признак това е приблизителната граница на плиоцена, а по геоморфоложки признаци (при Вит се явява обратна асиметрия на поречието, ерозивни височини, блуждаещи меандри в долината на Осъм и др.).

Освен това поделяне към зоната на Дунавската равнина би могло да се приложи и меридионално геоморфоложко деление на области въз основа главно на лъса и лъсовидните образувания, както и по формите, които са обусловени от тях, например: а) дунавска крайбрежна област с типични форми — низини и бряг, с присъщите им по-малки форми и процеси; б) област на типични лъсови форми: лъсови плата,

гредове, блюдца и др.; в) област на форми в льосовидните образува-ния: главно долини с най-силно изразена асиметрия, ерозивни хъл-мове и др.

2. Зоната на Стара планина със Средногорието се разделя на геоморфоложките области: Предбалкан, Стара планина, Задбалкански котловини и Средногорие. При областите на Предбалкана и Стара планина се явяват спорни някои пунктове за границата в смисъл по геоложки или морфоложки признак да бъде прекарана. Изтъкна се, че при геоморфоложкото райониране е правилно да се счита релефът за определящ фактор. В такъв случай Връшка чука и Бабинска планина трябва да се причислят към Западна Стара планина, а не към Предбалкана. Това важи в още по-голяма степен за Врачанската планина, която принадлежи само в тектонско отношение към Предбалкана. Редно е тази планина да се причисли към Стара планина, защото морфоложките особености около Дружевската седловина са такива, че там не подхожда в никой случай да се прекара граница между Стара планина и Предбалкана.

Както областта на Предбалкана, така и Старопланинската област се разделят от запад на изток на три подобласти. Западната подобласт на Предбалкана се включва между Рабишката могила и линията, която минава на север по долините на реките: Бебреш, Малък Искър и Искър. Средната подобласт достига на изток до долината на Стара река и източната — до Черно море. При разделянето на Старопланинската област на подобласти се явява спор за границата между Западна Стара планина и Средна Стара планина (Искърски пролом ли да бъде тази граница, Ботевградски проход или Златишки проход). Дори и при съвсем бегъл поглед се вижда, че до Ботевградския проход свършва най-широката част на Стара планина, която е разположена източно от Петроханския проход. Между тези два прохода р. Искър е развила своята речна мрежа почти по посока на паралела (напр. долините на реките Батулийска и Искрецка). Западно от Ботевградския проход се простират три планини: Мургаш пл., Софийска пл. и Ръжана, а на изток от този проход Стара планина е представена само от една планина — Етрополската. Западно от Ботевградския проход е широко развита денудационната повърхнина на 1400 м, особено по Ръжана пл., която на изток от споменатия проход е слабо развита. Абсолютната височина също има значение. При такова положение се взема за граница винаги по-ниската седловина, в случая Ботевградската седловина е по-ниска от Златишкия проход с 420 м.

На юг от Старопланинската област е разположена ивицата на Задбалканските котловини, които се простират по посока на паралела от югославската граница на изток, включително и Поляновградската котловина. Бургаската низина се развива главно под влияние на неотектониката на Черноморската котловина, затова в тази област тя не може да се включи (К. Мишев, 1956 г.). Морфоложкото развитие на тази област е под силното влияние на двете пла-

нински области, които я обграждат от север и юг (Стара пл. и Средногорието). Оформянето на котловините започва преди плиоцена. Доказателство за това служат плиоценските наслаги в Софийската котловина и в някои от Задбалканските котловини (Ек. Бончев, 1957 г.). През течение на плиоцена и кватернера под влияние на новите тектонски движения се образуват типичните форми за котловинните основи: полета и подножия.

Най-южната геоморфоложка област от тази зона е Средногорието, която се простира от югославската граница на изток до Поляновградските височини включително.¹ Въз основа на геоложкия строеж и морфоложкото развитие тя се разделя от долината на р. Искър на две части: Витошко Средногорие и Средна гора. Витошкото Средногорие включва планините, които образуват Планско-Завалската планинска редица.

3. По-преди се изтъкнаха основанията, поради които се обособява третата морфоложка зона — Тракийско-Тунджанска и Краище. Тя се разделя на следните области: Тунджанска, Тракийска и Краище. Изтъкна се, че тази зона е преходна по своята геоструктура, което се е отразило силно и в морфоложкия строеж. Странджа пл. се причислява към Тунджанската област само поради своето географско положение, тъй като в тектонско отношение тя е част от Средногорието.

Тунджанската област представлява един морфоложки комплекс, съставен от тектонските възвишения с ниската Сакар планина и плиоценската седиментационна повърхнина.

Областта на Тракийската низина представлява в тектонско отношение един грабен, южният разсед на който откъм Родошите е морфоложки изразен, а северният разсед се доказва с наличността на термалните извори по южното подножие на Средна гора. Оформянето на този грабен продължава и сега, което се потвърждава от силната сеизмичност в тази област.

При земетресението през 1928 г. според Ст. Бончев и П. Бакалов са образувани два разседа, единият северно от гр. Чирпан, а другият северно от гр. Първомай, при което ивицата между тях е потънала с 30—40 см, така че тази област се оформя като сложен грабен. Потъването е съпроводено с интензивен акумулативен процес, вследствие на което е образуван плоският релеф на низината.

Морфоложката област Краище е планинско-котловинна, където се очертават две котловинни редици и две планински редици, т. е. четири морфоложки подобласти. В най-северната подобласт са котловините: Димитровска, Брезнишка и Трънска, които могат да се нарекат междузонни котловини, понеже са разположени на границата между втората и третата зона. На юг са подобластите на Верилско-Руйската и Конявско-Милевската планинска редица. Между тези пла-

¹ Тектонското понятие „Средногорие“ може да се възприеме като общо наименование и в морфографски смисъл за цялата област.

нински подобласти е подобластта на котловините Радомирска и Дивлянска. Към областта Краище трябва да се причисли котловинната редица: Долнобанска, Самоковска, Станкедимитровска, Кюстендилска и Каменишка, които са междузонни, отделят третата от четвъртата зона. Областта Краище се характеризира с гънково-разломна структура, което е отразено в особения ѝ морфоложки строеж. За гънковата структура ни свидетелствуват моноклиналните гребени в тези планински редици, а за разломността като показатели се явяват освен морфоложките форми и наличието на термални извори почти във всяка котловина. Тази структура говори за силно диференцирани неотектонски и съвременни движения на земната кора, чиито прояви са отразени твърде ясно в релефа на двете съседни котловини — Димитровска и Радомирска. Релефът на тяхната котловинна основа се коренно различава, като в първата котловина основата представлява хълмиста повърхнина, а във втората — плоска повърхнина (поле).

4. *Зоната на Рило-Родопския масив* се състои от областите Родопи, Рила, Пирин и Осоговско-Малешевската планинска редица. При морфоложката характеристика на тези области спорни въпроси не се явяват. Тъй като тази зона е предимно планинска, тук е уместно да се направи опит за вертикалното райониране на планинския релеф. При това райониране може да се използва за критерий „в и с о ч и н а т а“, а за таксономична единица да се използват термините „пояс“ или „регион“. Височинните пояси ще вземем от таблица I, в която се класифицираха планините по височина, а именно: нисък пояс — от 1000 до 1600 м, среден пояс — от 1600 до 2200 м, и висок — над 2200 м.

Трябва да се отбележи, че в най-източната част на страната се простира една *меридионална ивица* покрай Черно море, напречна на досега разглежданите морфоложки структури, която се коренно различава от тях.

Това различие е обусловено от взаимодействието между разнообразните вътрешни структури на страната и активната тектоника на Черноморската котловина. В резултат на това взаимодействие са образувани двете основни форми в тази ивица — *б р е г ъ т и к р а й б р е ж и е т о*, които се отличават с присъщите им съвременни морфогенетични процеси (локални потъвания и издигания, плоскостна денудация — свлачища, прибори и други).

ЛИТЕРАТУРА

1. Арманд, Д. Л. — Принципы физико-географического районирования, Изв. АН СССР, сер. геогр. 1, 1952.
2. Вончев, Вк. — Геология на България, София, кн. 1, 1957.
3. Вончев, Ст., П. Бакалов — Земетресенията в Ю. България на 14. и 18. IV. 1928 г., сп. Бълг. геол. д-во, г. I, кн. 2, София, 1929.

4. Герасимов, И. П. — Геоморфологические наблюдения в Болгарии, Проблемы физ. географии, т. 14, Москва, 1949.
5. Герасимов, И. П. — Географски наблюдения в България, Изв. Географ. инст., БАН, т. III, София, 1957.
6. Гълъбов, Ж. — Кратка физикогеографска характеристика на България, сб. Осн. на геол. на България, т. 4, София, 1946.
7. Гълъбов, Ж., Ил. Иванов, П. Пенчев, К. Мишев, В. Неделчева — Физическа география на България, София, 1956.
8. Исаченко, А. Г. — Основные вопросы физической географии, Ленинград, 1953.
9. Карандеева, М. В. — Геоморфология европейской части СССР, Москва, 1957.
10. Марков, К. К. — Методика составления карты геоморфологических районов, Тр. ком. ест. истор. районированию СССР, т. II, в. I, М.—Л., 1947.
11. Мишев, К. — Върху геоморфоложкото райониране на България, Доклад-ръкопис, София, 1958.
12. Спиридонов, А. И. — Геоморфологическое картографирование, Москва, 1952.
13. Шукин, И. С. — Некоторые мысли о сущности и методике комплексного физико-географического районирования территории, Вопр. географии, сб. III, Москва, 1947.
14. Физико-географическое районирование Китая, сб. статей, в. I. превод от китайски, Москва, 1957.
15. Martonne, Em. de — France physique, Paris, 1947.
16. Jaranoff, D. — Les zones morphologiques dans les parties centrales et orientales de la Péninsule Balkanique, Comptes Rendus du IV-e Congrès des géographes et des ethnographes slaves, Sofia, 1936.

ПО ВОПРОСУ О ГЕОМОРФОЛОГИЧЕСКОМ РАЙОНИРОВАНИИ БОЛГАРИИ

Илия Иванов

РЕЗЮМЕ

В связи с геоморфологическим районированием Болгарии в настоящем труде воспринимаются следующие положения по вопросам: „О районе, о таксономических единицах, о классификации типов рельефа и о геоморфологических зонах и областях.

1. Геоморфологический район является частью территории, в которой сочетаемые типы рельефа образуют одну своеобразное целое. 2. Для нашей страны при ее геоморфологическом районировании наиболее приемлимы следующие таксономические единицы: зона, область, подобласть, окраина, местность и участок. 3. При классификации форм земной поверхности Болгарии оформляются 4 типа рельефа: низменность, равнина, котловина и гора (подробнее от табл. I). 4. На основании морфоструктуры и геоструктуры Болгария делится на 4 морфологические зоны: Дунайская равнина, Старая плавнина и Средногорье, Тракийско-Тунджанская зона и Краище, и Рило-Родопский массив (подробнее от табл. II).

ÜBER EINIGE FRAGEN DER GEOMORPHOLOGISCHEN RAYONIERUNG BULGARIENS

Ilia Ivanoff

ZUSAMMENFASSUNG

In Zusammenhang mit der geomorphologischen Rayonierung Bulgariens in der vorliegenden Arbeit die folgenden Grundlagen angekommen in bezug auf die Fragen: von dem „Rayon“, von den taxonomischen Einheiten, von der Klassifikation der Relieftypen und von den geomorphologischen Zonen und Gebieten.

1. Der geomorphologische Rayon stellt einen Teil Territoriums dar, in dem die vereinten Typen Reliefs ein eigenartiges Ganzes bilden. 2. Bei der geomorphologischen Rayonierung eignen sich zu unserem Lande die folgenden taxonomischen Einheiten angenommen zu werden: Zone, Gebiet, Gegend, Ort, Bezirk. 3. Bei der Klassifikation der Formen der Erdoberfläche in Bulgaren treten hauptsächlich 4 (vier) Relieftypen hervor: Tiefebene, Ebene, Becken und Gebirge (Detail darüber bei Tab. I). 4. Auf Grund der Morpho- und Geostruktur teilt sich Bulgarien in vier (4) morphologische Zonen: die Donauebene, das Balkangebirge mit dem Srednogorie (Sredna Gora, Vitosa, Ljulin, Viskjar und Zavalaska), die Zone Thrazien — Tundscha und Kraište, das Rila-Rhodopen-massiv (Detail darüber bei Tab. II).